

Hubert Pachciarek • Malwina Szarek

KONCEPCJA FORESIGHT W KONTEKŚCIE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Hubert Pachciarek, mgr – Uniwersytet Szczeciński

Malwina Szarek, mgr – Uniwersytet Szczeciński

adres korespondencyjny:

Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania

ul. Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin

e-mail: h.pachciarek@wneiz.pl, malwina.szarek@gmail.com

CONCEPT OF FORESIGHT IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONTEXT

SUMMARY: Sustainable development is a challenge for the modern world pointing to the need to balance economic, social and environmental issues. Thus, in accordance with the principles of sustainable development it is necessary to use tools that provide support in strategic planning and policy making. Foresight, especially the regional foresight, is an example of the concept focused on the shaping the future and integration of stakeholders around a common vision of the future, which can provide such a tool. Polish experience with foresight projects show the potential of foresight in this context.

The purpose of this article is to demonstrate the compliance of the basic assumptions of the concept of foresight with the principles of sustainable development and presentation of statistics foresight projects implemented in Poland in the context of compliance with the objectives of sustainable development.

KEY WORDS: foresight, regional foresight, sustainable development

Wstęp

Zrównoważony rozwój jako wielostronny proces w aspekcie przyrodniczym, społecznym i gospodarczym jest wyzwaniem współczesnego świata. Koncepcja ta jest jednym z priorytetów Unii Europejskiej¹, a na szczeblu krajowym zrównoważony rozwój uznany został za zasadę konstytucyjną Rzeczypospolitej Polskiej². Rządy państw prowadzą różnorodne działania zmierzające do wypełnienia celów zrównoważonego rozwoju zarówno na szczeblu krajowym, regionalnym, jak i międzynarodowym.

Działania dotyczące idei zrównoważonego rozwoju powinny się skupiać na rozpoznaniu zagrożeń i barier ograniczających ten rozwój oraz wyborze odpowiedniej strategii na przyszłość³. Natomiast wybór priorytetów rozwojowych powinien odbywać się przy stosowaniu zestawu kryteriów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych. Jednym z działań wspierających podejmowanie decyzji strategicznych jest foresight, rozumiany jako proces prowadzący do pełniejszego zrozumienia sił kształtujących przyszłość, co należy wziąć pod uwagę w odniesieniu do prowadzenia polityki, planowania i podejmowania decyzji⁴. W ciągu ostatniego dziesięciolecia projekty foresight zyskały na znaczeniu i coraz częściej ta koncepcja jest wykorzystywana w Polsce. Jednak pomimo skuteczności foresightu w dalszym ciągu tylko nieliczne projekty ukierunkowane są na realizację idei zrównoważonego rozwoju.

Celem artykułu jest wykazanie zgodności podstawowych założeń koncepcji foresight z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz przedstawienie statystyki projektów foresight realizowanych w Polsce w odniesieniu do zgodności z założeniami zrównoważonego rozwoju.

Pojęcie zrównoważonego rozwoju

Od lat osiemdziesiątych XX wieku koncepcja zrównoważonego rozwoju jest tematem wielu konferencji, publikacji, spotkań na szczeblu międzynarodowym, krajowym czy regionalnym, a także stanowi załączek rozwoju innych koncepcji. Ze względu na złożoność zjawiska i jego obecność w różnych obszarach nauki (społecznych, ekonomicznych, przyrodniczych) trudno przytoczyć jedną, „najlepszą” definicję pojęcia zrównoważonego rozwoju. W ujęciu ekonomicznym przyjmuje się, zgodnie z definicją D. Pearce i R.K. Turner,

¹ Traktat o Unii Europejskiej z 1992 roku oraz między innymi w dokumentach: Strategia Lizbońska, Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej, Strategia „Europa 2020”.

² A. Graczyk, *Mechanizmy rynkowe w ochronie środowiska jako czynnik zrównoważonego rozwoju*, „Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development” 2009 nr 1(4), s. 99.

³ K. Krupnik, M. Brożek, *Ekorozwój terenów wiejskich a odnawialne źródła energii*, „Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich” 2008 nr 3, s. 94.

⁴ J. F. Coates, *Foresight in federal government policy making*, „Futures Research Quarterly” t. 1, s. 343.

że zrównoważony rozwój „polega na maksymalizacji korzyści netto z rozwoju ekonomicznego, chroniąc jednocześnie oraz zapewniając odtwarzanie się użyteczności i jakości zasobów naturalnych w okresie długim. Rozwój gospodarczy musi wówczas oznaczać nie tylko wzrost dochodów per capita, ale także poprawę innych elementów dobrobytu społecznego. Musi obejmować również niezbędne zmiany strukturalne w gospodarce, jak i w całym społeczeństwie”⁵. Naukom przyrodniczym bliższa wydaje się być definicja zawarta w ustawie – Prawo Ochrony Środowiska traktująca zrównoważony rozwój jako „rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”⁶. Barbara Piontek przez rozwój zrównoważony (trwały) rozumie „kształtowanie i poprawę jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń poprzez właściwe ukształtowanie proporcji między poszczególnymi rodzajami kapitału: ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym”⁷.

Rozpatrując przytoczone definicje zrównoważonego rozwoju wnioskować można, że efektywne funkcjonowanie gospodarki powinno opierać się na zrównoważonym wykorzystaniu wszystkich trzech rodzajów kapitału, pomiędzy którymi istnieje silna współzależność⁸. Warto również zaznaczyć, iż błędem jest utożsamianie tej koncepcji jedynie z ochroną środowiska czy ekorozwojem (akcent wyłącznie na aspekt ekologiczny).

W związku z powyższym koncepcja zrównoważonego rozwoju kładzie nacisk na jednoczesny i równomierny rozwój celów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych między innymi takich, jak:

- zrównoważony wzrost gospodarczy oraz stabilność cen, społeczna gospodarka rynkowa o wysokiej konkurencyjności (akcent ekonomiczny);
- wzrost dobrobytu i postępu społecznego oraz pełne zatrudnienie, którego siła opiera się na wykształceniu (akcent społeczno-ekonomiczny);
- harmonijne ułożenie relacji pomiędzy człowiekiem a przyrodą oraz poprawa jakości środowiska (akcent ekologiczny);
- zaspokojenie potrzeb podstawowych, koniecznych dla prawidłowego rozwoju fizycznego i psychicznego człowieka, opierając się na zasadach demokracji, rządach prawa i poszanowaniu podstawowych praw, w tym wolności, równości szans i zróżnicowania kulturowego (akcent społeczny).

Zgodnie z ideą koncepcji należy zrównoważyć podstawowe elementy systemu kształtującego przyszłość społeczności ludzkiej na Ziemi, czyli kapi-

⁵ D. Pearce, R. K. Turner, *Economics of natural resources and the environment*, New York 1990, p. 11, za: D. Kielczewski, *O pojęciu trwałego rozwoju*, „Studia Ecologiae et Bioethicae” 2003 nr 1, s. 349.

⁶ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska, (Dz. U. nr 62, poz. 627).

⁷ B. Piontek, *Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski*, Warszawa 2002, s. 15.

⁸ E. Mazur-Wierzbicka, *Zrównoważony rozwój w Polsce na tle krajów w Unii Europejskiej*, Szczecin 2013, s. 59.

tał ekonomiczny, przyrodniczy i ludzki w taki sposób, by żaden z nich nie dominował nad pozostałymi. Można zatem określić rozwój zrównoważony jako społecznie pożądany, uzasadniony ekonomicznie i dopuszczalny ekologicznie rozwój gospodarczy⁹.

Istota koncepcji foresight

Pojęcie foresight nie ma tłumaczenia w języku polskim, dlatego w naukach ekonomicznych stosowana jest jego angielska nazwa. Najczęściej tłumaczy się foresight jako przewidywanie przyszłości, co nie odzwierciedla w pełni jego istoty¹⁰. W polskiej literaturze najbardziej popularna definicja foresightu pochodzi z Narodowego Programu Foresight „Polska 2020” i brzmi: „foresight to systematyczny, przyszłościowy sposób docierania do informacji w celu budowania średniookresowej lub długookresowej wizji rozwojowej, jej kierunków i priorytetów, służący jako narzędzie podejmowania bieżących decyzji i mobilizowania wspólnych działań”¹¹. Przytoczona definicja pomija miękkie aspekty oddziaływania tej koncepcji, co z kolei zostało zaakcentowane w definicji: „foresight to systematyczny, przyszłościowy sposób ciągłego doskonalenia współpracy międzyśrodowiskowej w celu budowania wspólnej średniookresowej lub długookresowej wizji rozwojowej, jej kierunków i priorytetów, a w tym kontekście podejmowanie bieżących decyzji i mobilizowanie wspólnych działań”¹².

Geneza foresightu sięga drugiej wojny Światowej, kiedy alianci poszukiwali możliwości przewidywania ruchów wojsk niemieckich¹³. Wówczas okazało się, iż wskazania potencjalnych decyzji dowódców były trafniejsze w przypadku interdyscyplinarnych zespołów eksperckich niż złożonych z ekspertów wojskowych. Po zakończeniu drugiej wojny światowej doświadczenia te zostały przeniesione do przemysłu. W konsekwencji powstały projekty foresightu technologicznego, który najczęściej jest definiowany, zgodnie z podejściem B. Martina, jako „proces zaangażowany w systematyczne próby spojrzenia na długoterminową przyszłość nauki, technologii, gospodarki oraz społeczeństwa, mający na celu identyfikację obszarów badań strategicznych oraz powstających technologii generacyjnych, które mają poten-

⁹ B. Kryk, *Globalizacja a społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa za działania środowiskowo szkodliwe*, w: *Unifikacja gospodarek europejskich: szanse i zagrożenia*, Warszawa 2004, s. 7.

¹⁰ L. Jasiński, *Treść i przykłady badań typu foresight*, Warszawa 2007, s. 1.

¹¹ www.foresight.polska2020.pl, [30-03-2014].

¹² A. Lozano Platonoff, K. Gadomska-Lila, H. Pachciarek, *Porównanie metod zarządzania relacjami w otoczeniu organizacji*, w: *Multimedia w biznesie i zarządzaniu*, red. L. Kiełtyka, Warszawa 2009, s. 209.

¹³ J. Kuciński, *Organizacja i prowadzenie projektów foresight w świetle doświadczeń międzynarodowych*, Warszawa 2010, s. 3.

cjał przyniesienia najwyższych korzyści gospodarczych i społecznych”¹⁴. Pierwotnie foresight miał służyć wspieraniu decydentów w kierowaniu strumieni finansowania budżetowego do tych sektorów gospodarki i rozwijanych technologii, które są atrakcyjne z punktu widzenia przyszłości.

Jednocześnie doświadczenia japońskie w zakresie stosowania foresightu¹⁵ wskazują potrzebę uwzględnienia potrzeb społecznych w prognozowaniu technologii przyszłości. Dostrzeżono bowiem, iż postęp technologiczny, wbrew oczekiwaniom, nie rozwiązuje istotnych problemów społecznych, będąc jednocześnie często czynnikiem je pogłębiającym. Przykładem jest problem bezrobocia strukturalnego wynikającego ze zwolnień pracowników produkcyjnych ze względu na mechanizację procesów wytwórczych. Uwzględniając jednocześnie coraz wyższe wymagania z zakresu ochrony środowiska istotne staje się pytanie: w jakim zakresie rozwój technologii odpowiada na zapotrzebowanie społeczne¹⁶? W ten sposób realizację programów foresight rozszerzono na społeczeństwo. W literaturze przedmiotu można znaleźć określenie tego zjawiska jako powstanie foresightu regionalnego definiowanego jako „proces tworzenia średnioterminowej i długoterminowej wizji i podejmowania działań na ograniczonym terytorium, o specyficznej koncentracji czynników rozwoju”¹⁷. Jest to proces integrujący interesariuszy regionalnych wokół wspólnej wizji przyszłości, co zapewnia szeroką reprezentację społeczną, umożliwiając opracowanie kierunków rozwoju odpowiadających na zapotrzebowanie społeczne. Określone w ten sposób priorytety rozwojowe powstają w wyniku konsensusu społecznego, co zwiększa prawdopodobieństwo ich realizacji w przyszłości i umożliwia kształtowanie przyszłości w miejsce jej przewidywania.

Oprócz kreowania kultury myślenia o przyszłości, foresight pozwala wytworzyć swoistą kulturę współpracy, która przez Japończyków jest określana mianem „4k+z”: komunikacja, koncentracja na przyszłości, koordynacja, konsensus i zaangażowanie¹⁸. Rezultaty stosowania foresightu można podzielić na twarde i miękkie. Do pierwszych należą możliwe scenariusze przyszłości w postaci raportów i opracowań. Natomiast odzwierciedleniem miękkich rezultatów są relacje pomiędzy interesariuszami charakteryzujące się więzią partnerstwa, wspólnym dialogiem i podejmowaniem inicjatyw rozwojowych.

¹⁴ B. R. Martin, *Foresight in science and technology*, “Technology Analysis & Strategic Management” 1995 nr 2 (7), s. 140.

¹⁵ H. Pachciarek, A. Lozano Platonoff, *Forum Gryf – studium przypadku realizacji programu foresightu regionalnego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu” 2013 nr 3 (35), s. 92-94.

¹⁶ I. Karube, *Integration os Socio-economic Needs into Technology Foresight*, “NISTEP Study Material” 2001 nr 77, s. 222.

¹⁷ K. Safin, *Foresight jako metoda kształtowania przyszłości*, publikacja powstała w ramach projektu „Identyfikacja potencjału i zasobów Dolnego Śląska w obszarze nauka i technologie na rzecz poprawy jakości życia oraz wytyczenie przyszłych kierunków rozwoju”, s. 18, www.qol.ue.wroc.pl [20-01-2014].

¹⁸ *Foresight technologiczny*, t. 1, Wiedeń 2005, s. 9-10.

Foresight jako narzędzie koordynacji działań różnych interesariuszy na rzecz dobra wspólnego wykorzystuje następujące instrumenty¹⁹:

- scenariusze przyszłości dotyczące możliwych szans i zagrożeń związanych z rozwojem społeczno-gospodarczym oraz wynikające z nich rekomendacje dotyczące kierunków rozwoju;
- sieć współpracy liderów środowiskowych, którzy w wyniku współdziałania przyjmują stanowiska liderów wdrażanych zmian, co znacznie ułatwia wdrażanie polityk regionalnych;
- zaangażowanie przedstawicieli różnych grup zawodowych, co daje możliwość reprezentatywności w zakresie oczekiwań i potrzeb społecznych w procesie kształtowania polityki, zapewniając tym samym wyższy poziom akceptacji dla wdrażanych zmian;
- przełożenie języka polityki na język zrozumiały dla społeczności, co przyczynić się może do poprawy efektywności komunikacji społecznej na temat wdrażanych zmian i ich przyczyny.

Na podstawie genezy i omówienia istoty projektów foresightu można wskazać kluczowe charakterystyki projektów foresightu. Punktem wyjścia jest określenie celów realizacji foresightu. Przegląd literatury pokazuje, iż lista potencjalnych celów jest bardzo szeroka, jednakże zazwyczaj, jako podstawowe cele wdrażanych programów wskazuje się:

- wsparcie decydentów w procesach podejmowaniu bieżących decyzji, w odniesieniu do wizji (scenariuszy) przyszłości oraz w przygotowaniu i wdrażaniu strategii lepiej dostosowanych do uwarunkowań zmiennego otoczenia;
- kształtowanie środowiska oraz budowa sieci współpracy pomiędzy uczestnikami programów foresight, aby przygotować podstawę do podejmowania przez to środowisko wspólnych inicjatyw²⁰;
- zwiększenie społecznego i gospodarczego dobrobytu w wyniku wzrostu społeczno-gospodarczego obejmującego czynniki społeczne, środowiskowe, kulturowe i ekonomiczne, a także poprzez identyfikację obszarów problemowych i propozycje rozwiązań w tym zakresie oraz zrozumienie interakcji między technologią i społeczeństwem²¹.

¹⁹ O. Da Costa, P. Warnke, C. Cagnin, F. Scapolo, *The impact of foresight on policy-making: insights from the forlearn mutual learning process*, "Technology Analysis & Strategic Management" 2008 nr 3(20), s. 373-376.

²⁰ Na takie cele projektów foresight wskazują między innymi: M. Godet, *De l'anticipation à l'action: manuel de prospective et de stratégie*, Paris: Dunod 1991, B.R. Martin, *Foresight in Science...*, op.cit., G. Reger, *Technology foresight in companies: from an indicator to a network and process perspective*, "Technology Analysis & Strategic Management" 2001 nr 4(13); S. Treyer, *Changing perspectives on foresight and strategy: from foresight project management to the management of change In collective strategic elaboration processes*, "Technology Analysis & Strategic Management" 2009 nr 3(2).

²¹ J. Calof, J. E. Smith, *Critical success factors for government-led foresight*, "Science and Public Policy" 2010 37(1), s. 36.

Kluczowe czynniki sukcesu koncepcji foresight w aspekcie zrównoważonego rozwoju

Osiągnięcie przedstawionych wyżej celów jest możliwe dzięki cechom charakterystycznym programów, które zaprezentował w swoim opracowaniu K. Borodako (tabela 1)²².

Bazując na zaprezentowanych charakterystykach można wskazać te czynniki, które warunkują powodzenie programów foresight. Podręcznik foresightu technologicznego wskazuje na takie elementy, jak systematyczność realizowanych predykcji, długi horyzont czasowy prowadzonych działań, zbilansowanie realizowanych predykcji w zakresie technologii przyszłości za potrzebowaniem rynkowym i społecznym²³. I. Miles i M. Keenan zwracają dodatkowo uwagę na interakcyjność koncepcji foresight budującej zaangażowanie interesariuszy i kształtującej sieci współpracy, omówienie i konsultacje wspólnej wizji przyszłości oraz klarowne przedstawienie w jaki sposób można korzystać z opracowanych wniosków w procesach decyzyjnych²⁴. Ważnymi czynnikami sukcesu są również zapewnienie reprezentatywności uczestnikom programu i umożliwienie im swobodnej komunikacji, moderowanie programu, aby zapewnić możliwość osiągnięcia zamierzonych celów oraz zapewnienie uczestnictwa decydentów²⁵. Ponadto każdy program foresight powinien być indywidualny, to znaczy dopasowany do lokalnych warunków społecznych, gospodarczych, kulturowych, środowiskowych i politycznych.

Realizacja założeń zrównoważonego rozwoju w ramach projektów foresight przeprowadzanych w Polsce

Osobnym zagadnieniem jest wykorzystanie potencjału foresightu w zakresie kreowania warunków zrównoważonego rozwoju w realizowanych projektach. Na potrzeby artykułu autorzy przeanalizowali 23 projekty foresightu zrealizowane w Polsce²⁶. Celem analizy było wskazanie tych projektów,

²² K. Borodako, *Foresight w zarządzaniu strategicznym*, Warszawa 2009, s. 27-28.

²³ *Foresight technologiczny*, op. cit., s. 8.

²⁴ I. Miles, M. Keenan, *Practical guide to regional foresight in the United Kingdom*, Bruksela 2002, s. 15.

²⁵ G. Sandkjaer Hanssen, T. Johnstad, J. Erling Klausen, *Regional foresight. Modes of governance and democracy*, "European Planning Studies" 2009 nr 12(17), s. 1742-1746.

²⁶ Nazwy projektów analizowanych na potrzeby artykułu: Foresight regionalny dla szkół wyższych Warszawy i Mazowsza „Akademickie Mazowsze 2030”, Quality of Life, Foresight technologiczny przemysłu – InSight 2030, Zaawansowane technologie przemysłowe i ekologiczne dla zrównoważonego rozwoju kraju, Foresight w zakresie priorytetowych i innowacyjnych technologii zagospodarowania odpadów pochodzących z górnictwa węgla kamiennego, Foresight priorytetowych, innowacyjnych technologii na rzecz automatyki, robotyki i techniki

Tabela 1

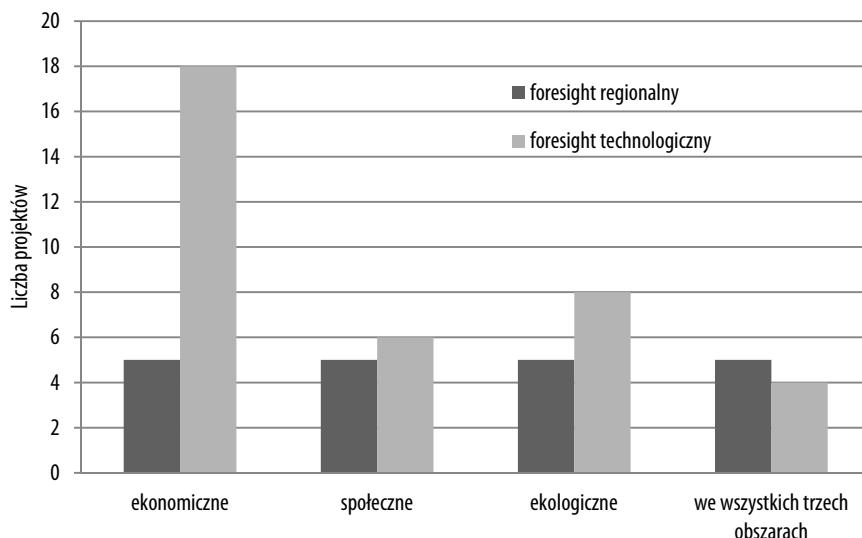
Cechy foresightu w kontekście zrównoważonego rozwoju

Cechy foresightu	Charakterystyka	Nawiązanie do zrównoważonego rozwoju
Antycypacja	• podejmowanie bieżących decyzji w odniesieniu do wypracowanej wizji (scenariuszy) przyszłości; • udział decydentów w programach foresight zwiększa prawdopodobieństwo akceptacji rezultatów foresightu oraz ich wdrażania w ramach realizowanej polityki poprzez bieżące decyzje oraz wsparcie dla projektów interesariuszy mieszczących się w zakresie rezultatów foresightu	• instytucje podejmujące decyzje potrzebują foresightu, aby sprostać wyzwaniom współczesnego świata i wykorzystać szanse, jakie pojawiają się w otoczeniu poprzez odpowiednią koncentrację pomocy finansowej państwa; • dzięki realizacji programu zostają wskazane propozycje zmian obecnego kierunku rozwoju i takie obszary działań, które należy podjąć już dziś, w celu zagwarantowania w odległej przyszłości kolejnym pokoleniom dostępu do zasobów naturalnych
Partycypacja	• angażowanie do procesu przedstawicieli interesariuszy pozwala na podjęcie rzeczywistych działań w celu kształtowania przyszłości	• zapewnienie reprezentatywności uczestników projektu foresightu, co wiąże się z zaproszeniem do dyskusji na temat przyszłości między innymi przedstawicieli nauki, edukacji, biznesu, kultury, sportu, mediów, organizacji pozarządowych, rządu lub samorządu (w zależności od zakresu terytorialnego i merytorycznego programów), ugrupowań politycznych, co pozwala na prezentowanie poglądów i oczekiwań wszystkich interesariuszy reprezentujących potrzeby społeczności w różnych dziedzinach zrównoważonego rozwoju
Konsensus społeczny	• uzyskanie szerokiego porozumienia interesariuszy wokół wypracowanej wizji przyszłości • prezentowanie odmiennych punktów widzenia wynikających z różnorodnych doświadczeń i różnej percepcji otaczającej rzeczywistości umożliwia wykreowanie bardziej prawdopodobnych scenariuszy przyszłości	• osiągnięcie szerokiego porozumienia regionalnych partnerów społecznych dotyczących bieżących i przyszłych problemów rozwoju regionu, celów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych oraz sposobów ich realizacji
Sieci partnerskie	• integracja interesariuszy i podejmowanie przez nich oddolnych inicjatyw	• zharmonizowanie działania partnerów społecznych • ściślejsze współdziałanie i koordynacja działań pomiędzy przedstawicielami samorządu, gospodarki i środowiskami naukowo-badawczymi oraz przedstawicielami społeczności na rzecz rozwoju regionu
Długookresowa perspektywa	• scenariusze przyszłości opracowywane w ramach foresightu powinny wybiegać w przyszłość i mobilizować do podejmowania bieżących działań w odniesieniu do przygotowanych predykcji	• podejmowanie działań z uwzględnieniem długookresowych konsekwencji bieżących decyzji w obszarach gospodarczym, społecznym i środowiskowym
Kultura myślenia o przyszłości	• kształtowanie zdolności do myślenia o własnej przyszłości w perspektywie jednostkowej, grupowej i społecznej	• zdolność do myślenia o przyszłości warunkuje odpowiedzialność za dobrobyt przyszłych pokoleń poprzez poszukiwanie rozwiązań problemów społecznych młodego pokolenia, zabezpieczenie dostępu do zasobów naturalnych dla przyszłych pokoleń, budowanie trwałych podwalin wzrostu gospodarczego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: K. Borodako, op. cit. s. 27-28; J. Ejdyś, A. Lulewicz-Sas, *Badania foresight na rzecz wdrażania zrównoważonego rozwoju*, w: *Uwarunkowania rozwoju zrównoważonej gospodarki opartej na wiedzy*, red. B. Poskrobko, Białystok 2011, s. 145-162.

Rysunek 1

Liczba analizowanych projektów foresight ze względu na rodzaje założonych celów



Źródło: opracowanie własne.

które były ukierunkowane na realizację założeń zrównoważonego rozwoju. Podstawą analizy było przyporządkowanie celów i założeń projektów do obszarów zrównoważonego rozwoju: ekonomicznego, społecznego i ekologicznego. Należy podkreślić, iż analizie nie zostały poddane rezultaty projektów. Zatem jej wyniki dotyczą jedynie założeń, a nie faktycznej ich realizacji.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż wszystkie projekty zostały zrealizowane dzięki wsparciu z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Większość z nich stanowiły projekty foresightu technologicznego ukierunkowane na prognozowanie technologii przyszłości w wybranych sektorach gospodarki. Nieliczne

pomiarowej, Foresight Regionalny dla Wielkopolski, „Foresight – narzędzie wspierające transfer wiedzy między nauką i przedsiębiorstwami”, Sieci gospodarcze Wielkopolski, Odpady nieorganiczne przemysłu chemicznego, Nowoczesne technologie dla włókiennictwa. Szansa dla Polski, Scenariusze i trendy rozwojowe wybranych technologii społeczeństwa informacyjnego do roku 2025, Analiza prognozowania ścieżek rozwoju interdyscyplinarnych nauk o poznaniu metodami foresight, Wyzwania zrównoważonego użytkowania terenu na przykładzie województwa Śląskiego – scenariusze 2050, Foresight Wiodących Technologii Kształowania Własności Materiałów Inżynierskich i Biomedycznych FORSURE, Foresight Technologiczny NT FOR Podlaskie 2020, Foresight w Drzewnictwie – Scenariusze Rozwoju badań naukowych w Polsce do 2020 roku, Strategia rozwoju energetyki na Dolnym Śląsku metodami foresightowymi, Foresight technologiczny rozwoju sektora usług publicznych w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym, Perspektywa Technologiczna Kraków Małopolska 2020, Foresight Technologii Odlewniczych w Kontekście Energii do 2030 roku, Pomorze 2030 –Scenariusze rozwoju i kluczowe technologie, Zeroemisyjna Gospodarka Energią w warunkach zrównoważonego rozwoju dla Polski do 2050 roku.

(5) dotyczyły foresightu regionalnego. Niespełna połowa (9) analizowanych projektów była zgodna z założeniami zrównoważonego rozwoju.

Wszystkie analizowane projekty foresightu regionalnego zakładały zachowanie zasad zrównoważonego rozwoju, zawierając już na poziomie celów komponent ekonomiczny, społeczny i ekologiczny. Ponadto, 4 projekty foresightu technologicznego można uznać za zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju na poziomie celów. Wszystkie analizowane projekty zawierały komponent ekonomiczny i badawczo-rozwojowy; 13 projektów uwzględniało problematykę środowisko naturalnego, a 11 w swoich założeniach wychodziło od potrzeb społecznych (oprócz wszystkich projektów foresightu regionalnego, dodatkowo 6 projektów foresightu technologicznego).

Przełom w stosowaniu foresightu, związany z pojawieniem się foresightu regionalnego, doprowadził do przeniesienia akcentu w celach i założeniach do projektów w kierunku większej zgodności z ideą zrównoważonego rozwoju. Wynika to z obszaru wdrożenia i specyfiki foresightu regionalnego, którego celem jest w większym stopniu budowanie wspólnej wizji rozwoju i integracja wokół niej interesariuszy, w miejsce budowania scenariuszy przyszłości i prób predykcji przyszłych zjawisk. Foresight regionalny w sposób naturalny gwarantuje więc zachowanie zgodności z założeniami zrównoważonego rozwoju, co obrazują wyniki przeprowadzonej analizy. Natomiast foresight technologiczny, skupiając się na wybranych sektorach gospodarki lub technologiach przyszłości, w mniejszym stopniu uwzględnia oczekiwania społeczne lub wymogi środowiska naturalnego – nie jest to podstawowym celem realizowanych projektów.

Podsumowanie

Wdrożenie zasad zrównoważonego rozwoju do polityki na poziomie krajowym, regionalnym czy lokalnym stanowi poważne wyzwanie dla decydentów. Narzędziem wspomagającym w tym zakresie jest z całą pewnością foresight, ponieważ daje możliwości integracji interesariuszy wokół wspólnej wizji przyszłości i kształtowania przyszłości przez mobilizowanie wspólnych działań i podejmowanie bieżących decyzji w odniesieniu do konsensusu zawartego we wspólnej wizji. Zapewniając partycypację społeczną w projektach oraz ukierunkowując na realizację dalekosiężnych celów pozwala uwzględniać i równoważyć oczekiwania różnych środowisk: biznesu, nauki, kultury, reprezentantów społeczności i ruchów ekologicznych. Tym samym foresight może stać się narzędziem w rękach decydentów kształtowania polityki zrównoważonego rozwoju.

Przeprowadzona analiza 23 projektów foresight zrealizowanych w Polsce pokazała jednak, że w niewielkim zakresie korzysta się z tych możliwości (tylko 9 przypadków wśród analizowanych projektów). Należy jednak podkreślić, iż realizacja projektów foresightu regionalnego, ze względu na swą specyfikę, gwarantuje uwzględnienie zasad zrównoważonego rozwoju już w założeniach i celach projektu. Wynika to z faktu odmiennego obszaru wdrażania foresightu

regionalnego względem foresightu technologicznego, to znaczy wdrożenie na poziomie regionalnym lub lokalnym, w miejsce wdrożenia na poziomie sektora gospodarki lub technologii. Foresight regionalny stanowi wsparcie dla decydentów w kształtowaniu polityki regionalnej, wymuszając przez to uwzględnienie różnych aspektów rozwoju społeczno-gospodarczego. W tym kontekście można stwierdzić, że pozwala na określenie optymalnej wizji przyszłości regionu zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i wskazuje najlepsze drogi jej realizacji.